

Muzeji – daudzējādas lomas, daudzveidīgi rezultāti

Pori, 2008. gada 14. maijs

Deivids Flemings

Šajā referātā es argumentēšu to, ka muzejam ir vairākas lomas un var būt daudzējādas ietekmes un rezultāti sabiedrībā. Tas nozīmē, ka muzejam ir liels potenciāls un ka šī potenciāla izmantošanai muzejam ir jāattīstās, atraujoties no tradicionālās domāšanas. Tas, savukārt, rada stresu dažos muzejos, jo ne visi muzeju cilvēki spēj vai vēlas lauzt tradicionālo domāšanu. Tomēr, manuprāt, ir būtiski, lai muzeji pilnā mērā pildītu savu lomu sabiedrībā kaut vai tāpēc, ka to darot muzeji saglabā vai palielina valsts piešķirto finansējumu.

Fundamentālākā un senākā muzeja loma ir tā, kas saistās ar pētniecību un kolekciju veidošanu. Es negrāso pārāk gari izteikties par to, jo šī loma ir pamatā visam, ko mēs darām muzejos, un ir labi saprotama arī ārpus tā.

Tieši no šīs pamatlomas ir cēlusies kāda cita – interpretējošā jeb izglītojošā muzeju loma, un par to ir kas vairāk sakāms. Daudzus muzejus ir radījuši cilvēki, kuriem bija pārliecība par eksponēšanas un interpretācijas izglītojošo potenciālu.

19. gadsimta sākuma Lielbritānijā valdība uzskats, ka muzejiem ir izteikta izglītojošā vērtība. Patiešām, 1823. gadā Bredfordas vikārs bija tik ļoti uztraucies par iespēju, ka viņa pilsētā varētu tikt izveidots muzejs un ka cilvēki ar pieticīgiem ienākumiem varētu tikt izglītoti neatbilstoši savam statusam, ka viņš no savas kanceles atzina šo ierosinājumu par nederīgu un šo ideju iznīcināja pilnībā. Citviet pret muzejiem izturējās labāk, un, piemēram, Norvikas Literārais institūts piekrita 1824. gadā izveidot muzeju „pilsētas iedzīvotāju zinātniskai apmācīšanai”. 1827. gadā šī institūta komiteja mudināja skolabērņus apmeklēt muzeju.

Ap 1845. gadu Lielbritānijas valdība oficiāli atzina muzeju izglītojošo nozīmi, pieņemot Muzeju likumu, kura mērķis bija veicināt sabiedrības „instruēšanu un izklaidi” un kurš pilnvaroja vietējās pašvaldības uzturēt muzejus. 1855. gadā Brīvās publiskās bibliotēkas un Derbija muzeja komiteja Liverpūlē ar zināmu apmierinātību konstatēja „strādājošo sabiedrības slāņu pieaugošo vēlmi piedalīties muzeja piedāvāto labumu izmantošanā”.

Neraugoties uz to, ka Lielbritānijas muzeju priekšniecības motīvi bija grūti uztverami, skaidrs bija tas, ka no muzejiem tika sagaidīts izglītojošs piedāvājums nespeciālistiem.

Un tomēr, šķiet, ka muzejiem bija raksturīga dabiska tendence, līdzīga gravitācijas spēkam, uztvert izglītojošo lomu kā atbalstu zināšanām, kas nepieciešamas izpētei un vākšanai.

1942. gadā Teodors Lovs (*Theodore Low*) no Ņujorkas Metropolitēna mākslas muzeja konstatēja muzeju tendenci būt pasīviem un konservatīviem un citēja kāda muzeja definīciju, kas ietvēra

„priekšmetu iegūšanu un prezentēšanu, zināšanu attīstīšanu, pētot objektus, un zināšanu izplatīšanu cilvēku dzīves bagātināšanai.” (1)

Taču Lovs žēlojās, ka trešā no šīm funkcijām – zināšanu izplatīšana – ir pakļauta „objektu pētīšanai, iegūšanai un prezentēšanai”. Kā muzeji nonāca šādā pozīcijā? Harolds Skramstads (*Harold Skramstad*) no Henrija Forda muzeja 1999. gadā deva šādu izskaidrojumu:

Ja mēs aplūkojam Amerikas muzeju vēsturi deviņpadsmitajā gadsimtā, tad atkal un atkal atrodam drosmīgus un daudzveidīgus muzeju attīstības paraugus, kas īstenoti situācijā, kad sabiedrība ir izslāpusi pēc informācijas un zināšanām, taču vēlas iegūt to viegli izprotamā veidā. Viens no veiksmīgākajiem agrīno muzeju pionieriem bija P. T. Bārnams (Barnum), kurš nodibināja Amerikas muzeju Ņujorkā 1841. gadā. Bārnama muzejs ir spilgts izglītojošās uzņēmējdarbības piemērs. No visas pasaules savāktie materiāli tika prezentēti ekspozīcijās, kas bija veidotas tā, lai tajās apvienotos izglītošana un izklaide. Bārnama nodoms bija piedāvāt personisku eksotiskuma un brīnuma pieredzi. Šī muzeja apmeklētāji ar ekspozīciju palīdzību tika stimulēti muzeja apmeklējuma laikā mācīties un izkaidēties. Apmeklētāji jutās komfortabli, zinot, ka viņi ir nonākuši vietā, kur tiek veicināti atklājumi, dialogs un sarunas. Gūstot labumu no amerikāņu gandrīz vai neremdināmās vēlmes gūt zināšanas, Bārnams intuitīvi saprata, ka mācīšanās un izklaide var ļoti ērti sadzīvot muzeja vidē. Šajā jautājumā viņš bija visīstākais muzeja pionieris.

Vēlāk šajā pašā gadsimtā, Ņujorkai, Čikāgai, Klīvlendai un Detroitai kļūstot par dominējošiem tirdzniecības centriem, viena no šo pilsētu ekonomiskās un kultūras ietekmes paušanas stratēģijām bija lielu mākslas muzeju radīšana. Izmēru, apjoma un sabiedriskās izcilības dēļ šie mākslas muzeji kļuva par dominantī uzskatos, kādam jābūt nākamā gadsimta muzejam, tādējādi radot jaunu, daudz konservatīvāku muzeju modeli.

Pie šo muzeju kolekciju veidošanas ķērās jauna Amerikas biznesa un pilsonisko līderu grupa. Viņu strauji augošā bagātība, ko sekmēja plašā Amerikas ekonomikas ekspansija, nozīmēja to, ka viņiem radās iespējas uzkrāt Eiropas un Austrumu mākslas un kultūras meistardarbus. .. Tā rezultātā muzeji sāka pievērst mazāku uzmanību darbam ar apmeklētājiem, taču lielāku – savām vērtīgajām un strauji augošajām kolekcijām. Šis rezultāts izpaudās kā pakāpeniskas, bet dziļas izmaiņas kultūrā, jo muzeji savu enerģiju novirzīja no sabiedrības izglītošanas un iedvesmošanas uz pašradītiem, iekšējiem, profesionāliem un akadēmiskiem mērķiem. Muzeji sāka uzskatīt, ka to primārā intelektuālā un kultūras ietekme izriet no kolekcijām, nevis no muzeja izglītojošā un sabiedriskā mērķa. Lieliskie Ņujorkas, Čikāgas, Klīvlendas un Detroitas mākslas muzeji uzdeva vadošo toni šai iekšupvērstajai muzeju kultūras virzībai.

Pateicoties sava pilsoniskā lepnuma simbola uzskatāmībai, mākslas muzeji definēja jaunu ideju par „muzeju”. Reiz uzskatīts par retumu, brīnumu un baudījumu vietu, tagad „muzejs” saistījās ar klusām galerijām, kurās mākslas dārgumi izstādīti apcerīgai vērošanai. Un šis uzskats dzīvo vēl šodien.

Amerikas publiskās izglītības sistēmas izcilie panākumi deviņpadsmitajā gadsimtā arī sekmēja muzeju iekšupvērstās tendences nostiprināšanos, pievērsties kolekciju pētīšanai un eksponēšanai. Skolām uzņemoties monopollomu sabiedrības izglītošanā, muzeju izglītojošajai lomai tika pievērstā mazāka uzmanība. Līdz divdesmitā gadsimta pirmajai desmitgadei muzeju kultūrā mazinājās rūpes par izglītību un cieņa pret muzeju auditoriju. Zināšanu izplatīšana ar kolekciju starpniecību tagad muzejam šķita svarīgākais uzdevums, kam pievērstā uzmanība. Muzejs vairs nejuta nepieciešamību kalpot par misionāru sabiedrības izglītošanas vārdā; tā vietā tas kļuva par mākslas, cilvēces

vēstures un zinātnes retumu, ūnikumu, skaistuma un neparastā glabātāju un sargātāju. (2)

Ir skaidrs, ka agrīno muzeju demokrātiskos mērķus iznīcināja cilvēki, kuri tā vietā, lai censtos padarīt muzejus pieejamus un nozīmīgus visiem, nolēma veidot tos grūti pieejamus un atbaidošus ikvienam, izņemot tos, kuriem jau bija laba izglītība. Ir skaidrs arī tas, ka muzejos ir dziļi iesakņojusies attieksme, kas kavējusi tiem ļaut vaļu savam izglītojošajam spēkam.

Šīs attieksmes pamatā, manuprāt, ir divas iezīmes, kas raksturīgas nu jau vairākām muzeju kuratoru paaudzēm. Pirmkārt, eksperta erudīcijas attīstīšanai nepieciešamās zināšanas par kolekcijām bieži radīja intelektuālo augstprātību, kas neļāva nodrošināt pietiekamu muzeja pieejamību vairumam cilvēku. Otrkārt, muzejus ilgu laiku vadīja cilvēki, kuriem nebija izpratnes par citu cilvēku, kuriem nebija plašu un ilgstošu izglītošanās iespēju, vajadzībām. Citiem vārdiem sakot, muzejos ir dominējuši pašieinteresēta intelektuāla elite, kura, neraugoties uz tās atkarību no publiskā finansējuma, līdz pat šim laikam nav pietiekami atbildīga pret sabiedrību.

Un tā, kaut arī muzeju dienas kārtībā ir bijuši izglītošanas jautājumi, diemžēl tie bieži ir īstenoti ļoti ierobežoti. Cilvēki, kuri ir guvuši vislielāko izglītojošo labumu no muzejiem, ir nevis tie, kam tas būtu visvairāk vajadzīgs, bet tie, kuri līdzinās muzeju kuratoriem, kas jau ir izglītoti, vai arī pārstāv iedzīvotāju slāni, kurā izglītošanās ir tikusi veicināta. Šodien mums ir jāstopas ar šīs situācijas sekām.

Par spīti plaši izplatītajai tendencei „koncentrēt uzmanību uz iekšu”, tagad muzeji tiešām uztver izglītību un mācīšanos daudz nopietnāk, un jau trīsdesmit gadu šis process ir aktuāls visā pasaulē. Tā rezultātā ir notikušas daudzveidīgas pārmaiņas muzeja struktūrā, attieksmē un uzvedībā.

Muzejā, kurā izglītojošā loma tiek uztverta nopietni, personāls tiek strukturēts tā, lai muzeja hierarhijas augstākajā līmenī būtu vieta izglītībai un mācībām un lai ievērojama algu budžeta daļa būtu atvēlēta izglītojošajam personālam.

Uz mācīšanos orientētam muzejam ir uz mācīšanos orientēta misija. Turklāt, ir jābūt tādai organizācijas kultūrai, kas sekmē un atbalsta mācīšanos. Ja apmeklētājiem un citiem lietotājiem ir jāmacās, kontaktējoties ar muzeju, tad muzejam ir jāievieš patiesa vēlme darboties komandā, bet personāla ietvaros, kur katram ir atšķirīgas prasmes un zināšanas, kas muzejos bieži pietrūkst, ir jāvalda savstarpējai uzticībai un cieņai. Tādā muzejā nav elites. Te nav tādas personāla grupas, kuras darbības rezultāti būtu vērtējami zemāk par citiem. Šādā muzejā ir hierarhija, taču šāds muzejs nav hierarhisks.

Tādējādi patiesa centienu apvienošana var notikt, ja valda lomu un mērķu izpratne. Daudzi muzeji ir uzcēlušies uz pjedestāla kuratorus, jo viņiem ir visvairāk zināšanu par kolekcijām. Taču, ja šīm zināšanām nav piekļuves, tad tām nav patiesas vērtības. Bet tām piekļūt var tikai ar kuratoru palīdzību, viņiem iemācoties kā līdzīgiem sastrādāties ar cilvēkiem, kuru zināšanas un prasmes atšķiras. Visas sekmīgās komandas veidojas no indivīdiem ar papildinošām prasmēm. Nevienš neveidos futbola komandu tikai no vārtsargiem vai uzbrucējiem, ja komanda vēlas kaut ko sasniegt – šādā gadījumā ir nepieciešama dažādu prasmju kombinācija, kas komandai liek darboties kā veselumam. Tāpat tas ir muzejos.

Tāpēc, kad ir jārada ekspozīcija, izglītojošā programma vai publikācija, uz mācīšanos orientēts muzejs izmanto visus savus talantus, un jau no paša sākuma šajos projektos iesaista arī izglītības speciālistus. Var gadīties, ka tieši šie speciālisti

uzņemas ekspozīcijas veidošanas vadību – un kāpēc gan ne? Nav nekā nejēdzīgāka par ekspozīciju, no kuras neviens neko nevar mācīties, ja vien tā nav ekspozīcija, kuru neviens neapmeklē.

Uz mācīšanos orientētā muzejā personāls spēj uzņemties risku. Te netiek meklēti vainīgie. Ja kaut kas noiet greizi, tad netiek izteikti apvainojumi, bet notikušais tiek uztverts kā mācība, kas jāņem vērā. Personāls tiek atzinīgi novērtēts, kad viss veicas labi. Muzejs eksperimentē un mēģina darīt kaut ko citādāk, lai redzētu, vai nav iespējami labāki risinājumi. Personāls tiek mudināts mācīties un paplašināt savas prasmes, piedaloties mācību programmās un izmantojot citas izglītošanās iespējas.

Pārmaiņas tiek uztvertas kā laba iespēja nevis draudi, un pārmaiņas tiek prognozētas, nevis reaģēts uz tām. Strauji mainīgajā pasaulē uz mācīšanos orientētie muzeji attīstās ātri.

Šāds muzejs saprot, ka cilvēkiem ir atšķirīgas vajadzības un atšķirīgi zināšanu ieguves veidi. Mēs nevaram kontrolēt, ko cilvēki mācās, un nav tādas monokulturālas pieejas zināšanu ieguvei, ko vienai cilvēku grupai nodrošinātu apcerīga vērošana, bet citai – pārgērbšanās un skaļas lomu spēles. Auditorija var būt relatīvi labi izglīkota vai arī pavisam nepieredzējusi; tā var būt ar ļoti asu prātu vai tieši otrādi – ar apgrūtinātu domāšanu. Izmantotās metodes var būt ar augstāko tehnoloģiju pielietojumu vai bez tehnoloģijām, vizuālas vai akustiskas, rakstiskas vai vārdiskas.

Tāda muzeja pamatā, kur mācīšanās tiek uztverta nopietni, ir mediju un vēstījumu dažādība. Turklāt muzejs neuzskata, ka tā lietotājiem mācīšanās nolūkos būtu jāapmeklē semināri vai citi organizēti un, iespējams, savlaicīgi rezervējami pasākumi. Tiek pieņemts, ka vairums lietotāju apmeklē muzeju un izmanto to pēc saviem ieskatiem: viņi aplūko ekspozīciju, kura, cerams, raisa viņos emocijas un kaut kādā veidā maina viņu uzskatus par pasauli. Ekspozīcijas aplūkošana var stimulēt apmeklētājus visdažādākajos veidos un visdažādākajā mērā. Muzejs var izlikt apskatei savas kolekcijas, bet var to arī nedarīt, ja ekspozīcijas tēmai objektu eksponēšana nav piemērota. Tas nekas. Svarīga ir pati mācīšanās, galarezultāts, nevis izmantotie līdzekļi. Neviens nav uzrakstījis noteikumus, kuros būtu noteikts, ka muzejam būtu jāierobežo muzejā vai ārpus tā esošās materiālās kultūras eksponēšana.

Uz mācīšanos orientēts muzejs nebaidīsies runāt par sarežģītiem, aktuāliem vai ar mūsdienām saistītiem jautājumiem. Tas informēs par pašreizējo vides stāvokli, nevis aprobežosies ar minerālu un iežu paraugu demonstrēšanu; tas atsegs saikni starp modernās Liverpoolas arhitektūras greznību un vergu tirdzniecības piedauzību, kas ievērojami vairoja Liverpoolas lieltirgotāju bagātību; tas runās par tādiem problemātiskiem jautājumiem kā bezpajumtnieki un AIDS. Taču vairāk par minēto uz mācīšanos orientēts muzejs meklēs cilvēkus, kuri neizmanto muzejus, un veidos programmas viņu piesaistīšanai. Tas veiks pozitīvu darbību. Personīgi mani neviens kritiķis, kurš uzdodas par aizstāvi, lai gan patiesībā gribētu, lai muzejs tērētu savus resursus kaut kam konformistiskākam un ne tik polemiskam, nekad nav spējis atrunāt no šādu projektu uzsākšanas.

Mēs savā uz mācīšanos orientētajā muzejā pētām apmeklētājus – gan esošos, gan potenciālos – un radām viņiem piemērotas izglītojošās programmas. Mēs uzklausām savu publiku. Mēs izvērtējam visu, ko darām. Mēs nerakstām projektus ar mērķi dabūt papildu līdzekļus vienai kādam pasākumam. Mums ir skaidra stratēģija un mums ir pamatfinansējums. Mums ir „ātrās joslas” procedūra darbam ar jaunajām auditorijām, kurām nepieciešami rezultāti šodien vai rīt, nevis pēc pieciem gadiem. Mēs saprotam, ka bez piekļuves muzejam nav iespējama zināšanu ieguve, tāpēc mūsu skatījums uz

pieejamību ir iespējami plašs – ne tikai tās fiziskais, bet arī intelektuālais aspekts; ne tikai programmu veidošana, bet arī to veicināšana; ne tikai vēstījumu nodrošināšana, bet arī mediju dažādība. Mēs vēlamies savos muzejos redzēt iedzīvotāju sastāvam atbilstošu apmeklētāju daudzveidību. Mēs novācam visas iespējamās barjeras, tai skaitā ieejas maksu.

Ir daudz metožu muzeja izglītojošās vērtības palielināšanai. Lielākoties ar to palīdzību tiek radīta daudzveidīga un stimulējoša vide mūsu dažādajai auditorijai, piemēram, nodrošināta vajadzīgās valodas vai valodu pieejamība; piedāvāta rakstītā informācija cilvēkiem ar dažādu lasīšanas prasmi; nodrošināta galeriju asistentu palīdzība; pielietoti taustāmie eksponāti visās ekspozīcijās; izmantoti deponējumi no citiem muzejiem un veidotas ceļojošās izstādes; piedāvāts elastīgs darba laiks un informācija plašās tīmekļa vietnēs; radītas daudzveidīgas publikācijas; nodrošināta neeksponēto muzeja priekšmetu pieejamība; pielietotas dažādas dizaina metodes un dažādi mediji; iesaistīti vietējie iedzīvotāji ekspozīciju veidošanā. Jums visiem, vai vismaz tiem, kas strādā muzejā, kurš mācīšanos uztver nopietni, ir pazīstamas šīs un arī citas metodes.

Taču ar to vien nepietiek. Muzejam ir jābūt iesaistītam plaša mēroga tīklā. Ja tam nav daudzskaitlīgu, vismaz simtos mērāmu, sabiedrisko, kultūras un izglītības partnerattiecību, tad to nevar uzskatīt par uz mācīšanos orientētu muzeju. Šīs partnerattiecības sekmē jaunu ideju, kontaktu, informācijas, auditoriju un pārliecības rašanos. Tās bieži vien var nodrošināt muzejam īsāku ceļu, veidojot uz uzticēšanos balstītas attiecības, kam ir tik liela nozīme, muzejam strādājot ar sociāli atstumtiem cilvēkiem. Šādas partnerattiecības raksturo abpusēja ieinteresētība, un muzeji var veikt mācīšanās lomu, piemēram, sekmējot skolotāju un citu izglītotāju profesionālo pilnveidošanos. Mēs varētu *apmainīties* darbiem. Muzejiem būtu jākonsultējas ar partneriem par izstādēm, publikācijām u.c. – mums ir jābūt institūcijai, kas *klausās*.

Tādējādi, kaut arī muzeji ir spējīgi spēlēt patiešām nozīmīgu izglītojošo lomu, tiem dažādos veidos vēl ir jāpārdomā un jāpārvērtē sava darbība, lai spētu īstenot savu izglītojošo potenciālu pilnībā.

Tagad aplūkosim divas citas fundamentālas muzeju lomas, kuras pēdējos gados ir kļuvušas labāk saredzamas: **ekonomisko lomu** un **sociālās atdzimšanas lomu**.

Šodien mēs redzam daudz apliecinājumu kultūras aktivitāšu nozīmīgumam pilsētu atdzimšanā. Fakti liecina, ka iekšējie investori atbalsta un paliek uzticīgi tām pilsētām, kuras nopietni izturas pret savu kultūru; ka aktīva pilsētas kultūras dzīve mazina noziedzību un antisociālu uzvedību un veicina neizmanto un pamesta īpašuma attīstību; ka kultūra ir pilsētas pievilcības un pievilksanas spēka vitāls elements; ka kultūra ir pamats, uz kura veidojas pilsoniskais lepnums un pilsētas identitāte; ka kultūras projekti veido paliekošas vērtības; ka augstas kvalitātes dizains tiek uzskatīts par pilsētu konkurētspējas svarīgāko elementu; ka augstas kvalitātes kultūras piedāvājums pilsētā ir svarīgs priekšnosacījums starptautiskas popularitātes iegūšanai.

Teita Modernās mākslas galerija Londonā pirmajā darbības gadā esot radījusi 100 miljonu vērtas ekonomiskās aktivitātes un 3000 darbavietas. Gugenheima muzejs Bilbao tikai 2001.gadā vien esot veicinājis pilsētā 100 miljonu lielus ienākumus, kas izpaudās kā ieņēmumi par naktsmītnēm, ēdināšanu, pirkumiem, transporta pakalpojumiem, izklaides pasākumiem un, protams, muzeja apmeklējumu. Šāda statistika ir grūti iegūstama, īpaši tāpēc, ka ir grūti nodalīt muzeja attīstības ietekmi no citiem ar to saistītajiem atdzimšanas faktoriem, piemēram, citām kultūras aktivitātēm, transporta infrastruktūras vai iepirkšanās.

Atšķirīgie viedokļi par ietekmi, kādu uz Glāzgovu atstāja kultūras galvaspilsētas tituls 1990. gadā, ilustrē kultūras iespauda uz ekonomiku definēšanas problēmas. Daži saka, ka šim titulam bija īslaicīgs efekts; citi apgalvo, ka tas iniciēja ilgstošu renesansi. Skaidrs ir tas, ka Glāzgovas tēls tagad atšķiras no tā, kāds tas bija 1980. gadā, un radošās ekonomikas loma šajās pārvērtībās ir neapstrīdama.

Un tā nu mēs atgriežamies Liverpūlē, kas reiz bija viena no pasaules izcilākajām pilsētām, vēlāk – pilsēta, kas piedzīvoja tik dramatisku lejupslīdi, ka romānists Berils Beinbridžs (*Beryl Bainbridge*) šai sakarā izteicās, ka pilsēta ir tikusi „nogalināta”, bet tagad tā ir pilsēta, kas ieguvusi Eiropas 2008. gada kultūras galvaspilsētas titulu.

Pēc Otrā pasaules kara Liverpūle sabruka tik strauji un tik tālu, ka pēc diviem sešu gadu cikliem tās nabadzību pamanīja Eiropas Reģionālās attīstības fonds un tās atdzimšanas tempi joprojām atpaliek salīdzinājumā ar citām lielākajām Ziemeļanglijas pilsētām – Līdsas un Mančestras (skatīt „Times” 2006.gada 8.marta rakstu, kurš informē, ka Eiropas pilsētu ekonomisko sasniegumu ziņā Liverpūle ieņem 61.vietu no 61!). Tomēr 2001. gadā, kad es uzsāku darbu Liverpūlē, bija jūtams, ka notiek atdzimšanas process ar daudzām ieplānotām nozīmīgām investīciju shēmām, ar palēnām dilstošu bezdarba līmeni un nekustamo īpašumu cenu pieauguma sākšanos.

Patiesībā kultūra, īpaši – muzeji, ir Liverpūles atdzimšanas centienu centrā gandrīz 20 gadu. Liverpūles Nacionālie muzeji patlaban nodrošina astoņu muzeju un galeriju darbību un būvē devīto. Mēs kļuvām par nacionālo institūciju 1986. gadā un esam vienīgais nacionālo muzeju dienests Anglijā, kurš pilnībā atrodas ārpus Londonas.

Mūsu Mersisaidas Kuģniecības muzeja radīšana vēsturiskajā, bet nolaistajā Alberta doku kompleksā 1986. gadā uzsāka strauju Liverpūles ostas rajona atdzīvināšanu, ko veicināja Liverpūles Teita galerijas atklāšana blakus esošajā ēkā 1988. gadā. Nudien, Liverpūles ostas renovācija bija augsta profila kultūras atdzimšana, kas uzdeva toni 1980. gadiem, un citas pilsētas, piemēram, Birmingema un Mančestra, pirmo reizi ķērās pie stratēģijas veidošanas. Kopš tā laika Alberta doki ir kļuvuši par nozīmīgu tūrisma galamērķi, un Lielbritānijas lielākais neatkarīgais jūras festivāls ik gadu vienā nedēļas nogalē piesaista 500 000 apmeklētāju.

Mūsu Nacionālais restaurācijas centrs, 1998. gada Eiropas muzeju Gada balvas ieguvējs, tika izveidots 1990. gadu vidū Kvīnsvērā, tolaik pamestā pilsētas rajonā, kas tagad kļuvis par plaukstošu Liverpūles tirdzniecības centra daļu.

Pavisam nesen mēs pabeidzām 45 miljonu vērtu kapitālās attīstības programmu trijos mūsu muzejos. Lielākā šī darba daļa tika veikta Liverpūles Pasaules muzejā un Volkera Mākslas galerijā, kura kopā ar Liverpūles Centrālo bibliotēku un Sv. Georga zāli ir viena no pasaulē skaistākajām neoklasicisma ēku grupām teritorijā, kas tagad pazīstama kā Liverpūles Kultūras kvartāls. Kādreiz tā bija skaistu, bet laika zoba skartu ēku sala, bet tagad Kultūras kvartāls ir pilsētas Kultūras galvaspilsētas aktivitāšu centrs.

2007. gadā mēs Alberta dokos radījām jaunu muzeju – Starptautisko Verdzības muzeju. Tas stāsta par to, kā Liverpūle 18. gadsimtā kļuva par starptautiskās vergu tirdzniecības galvaspilsētu, taču tas apskata arī mūsdienām svarīgus jautājumus saistītus ar rasismu un daudzveidību, kas sakņojas vergu tirdzniecībā. Nesen mēs ieguvām finansējumu no Reģenerācijas fonda, lai iegādātos muzejam pieguļošo ēku Verdzības muzeja paplašināšanai. Tādējādi mēs drīz varēsim turpināt muzeja

paplašināšanu, lai tas varētu nodarboties ar plašāku cilvēktiesību jautājumu spektru, ieskaitot mūsdienu vergu tirdzniecību.

Mūsu vislielākais projekts ir pilnīgi jaunas struktūras izveide Liverpoolas pasaules klases ostas rajona pašā centrā. Tas būs 70 miljonu vērts Liverpoolas muzejs, kas patlaban tiek būvēts un ir pilsētas galvenais 2008. gadā nododamais objekts.

2005. gadā mēs pasūtījām Londonas Ekonomikas augstskolai sagatavot ziņojumu par Liverpoolas Nacionālo muzeju reģionālo ietekmi, kurš parādīja to, cik liela var būt muzeju iedarbība. Šis pētījums secināja, ka mūsu muzeju apmeklētāji ik gadu Liverpoolā iztērē vismaz 25 miljonus mārciņu un ka mūsu muzeju vispārējā reģionālā ekonomiskā ietekme ir mērāma 65 miljonos mārciņu gadā. Turklāt, runājot par centieniem pārveidot Liverpoolas tēlu, lai cilvēki neuztvertu to kā pamiršu, noziedzības pārņemtu pilsētu, tieši muzeji spēlēja centrālo lomu. Tieši muzeju un to krājumu kvalitāte palīdzēja svaru kausiem nosvērties Liverpoolas labā, kad bija jāizlemj, kurai no divpadsmit Lielbritānijas pilsētām kļūst par Eiropas kultūras galvaspilsētu.

Kopš šīs uzvaras 2003. gadā ir vērojams straujš Liverpoolas uzplaukums. Bezdarba līmenis mazinās ātrāk nekā jebkur citur Lielbritānijā, pilsētas iedzīvotāju skaits atkal pieaug, un līdz ar to strauji palielinās arī nekustamā īpašuma cenas. Zinot to, ka pilsētas centram un ostai ir piešķirts pasaules kultūras mantojuma pieminekļa statuss, var iedomāties, cik liela nozīme Liverpoolas tēla maiņā ir tās kultūrai un kultūras mantojumam. Liverpoola jau tagad kā magnēts pievelk arvien vairāk tūristu, kuri vēlas redzēt pilsētas brīnumainās celtnes, pasaules klases muzejus, naktsdzīvi un, protams, *Penny Lane*, *Strawberry Field*, *Yellow Submarine* un mājas, kurās bērībā dzīvoja Džons Lenons un Pols Makartnijs. Liverpoola gatavojas pievienoties Eiropas tūrisma pilsētu premjerlīgai līdz ar ekonomisko ieguvumu, kas to pavada. 2008. gada 8. marta *Times* publicētajā ekonomisko uzplaukumu piedzīvojošo pilsētu sarakstā Liverpoola ievērojami pārspēja tādas pilsētas kā Birmingema, Notinghema, Lestere un Norvika, tikai nedaudz atpaliekot no Līdsas un Ņūkāslas. Bijušais valdības ministrs Maikls Hezeltains (*Michael Heseltine*) Liverpoolā notiekošo nesen raksturoja kā „visaizraujošāko pilsētas atdzimšanu, ko esam pieredzējuši kopš Viktorijas laika Lielbritānijas”.

Ir svarīgi saprast, ka muzeji var spēlēt lomu ekonomikas atdzimšanā, ja tie apvieno savus spēkus ar citām institūcijām, savu stratēģiju – ar citu institūciju stratēģijām. Muzeji nevar strādāt izolēti.

Un tā mēs nonākam pie tā, ko es uzskatu par vissvarīgāko no muzeja lomām, lomu, ko tie spēlē, kad visas pārējās lomas ir efektīvi izspēlētas: tā ir sociālā atdzimšana, kas ir muzeju sociālā pienākuma pamatā. Muzeju ar šādu lomu vietējā sabiedrība pieņem no visas sirds, mīl un uztver kā savējo. Šāda muzeja pamatā ir īpašas attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem. Tas var izklausīties nedaudz nereāli un banāli, taču es domāju, ka ir pietiekami daudz piemēru, kas apliecina šī apgalvojuma pamatotību. Šāda muzeja vērtība slēpjas spējā sekmēt pašapziņas celšanos, kā arī sabiedrības iesaistīšanos un līdzdalību jaunu prasmju veidošanā, sociālās izolētības pārvarēšanā. Šāds muzejs iestājas par identitāti, vietējo identitāti, un, lai bilde būtu pilnīga, tas ir vēstures muzejs, kas pēta vietējos notikumus, kalpojot par sabiedrības enkuru un dziedinātāju.

Muzeji var iesaistīt un piesaistīt sabiedrību arī tās vienotā veselumā. Es neapgalvoju, ka sabiedrība ir homogēna. Tieši otrādi, muzeju sabiedrība ir daudzveidīga, vismaz gadījumos, kad muzejs darbojas ar pilnu jaudu. Tieši pateicoties auditorijas daudzveidībai, muzejs kļūst piederīgs sabiedrībai. Šī daudzveidība sekmē

korporatīvās saites starp heterogēnām iedzīvotāju grupām, veicinot tādu tīklu veidošanos, kas vieno cilvēkus ar visdažādāko izcelsmi, izglītību un ienākumiem. Reizēm, tomēr visai reti, muzeji var piesaistīt un noturēt pat visu nāciju.

Muzejs, ar kur man ir personiska saistība un kurš tipizē šo lomu, ir Sautšīldas Muzejs un mākslas galerija problemātiskā Ziemeļaustrumu Anglijas pilsētā Sautšīldā. Šim muzejam nav lielu ambīciju, tā krājumam labi ja ir vietēja nozīme, tam ir ierobežotas platības, minimāls personāls un niecīgs operatīvais budžets. Taču tam ir vislabākais novietojums, par kādu varētu sapņot – tieši līdzās galvenajai maģistrālei, kas ved cauri pilsētas centram.

1990. gados, kad es vadīju šo muzeju, Sautšīldā bija visaugstākais bezdarba līmenis kontinentālajā Lielbritānijā, šokējoša vardarbības statistika un pilsētas dome, kas bija bēdīgi slavēta ar sporādiskiem savstarpējas izrēķināšanās mēģinājumiem! Taču muzejs bija nacionālas nozīmes fenomens un tas bieži piesaistīja vairāk apmeklētāju nekā lielāki, bagātāki muzeji Ziemeļaustrumos vai jebkur citur. Tas bija iespējams tāpēc, ka vietējie iedzīvotāji ļoti augstu novērtēja šo 1876.gadā dibināto muzeju. Tas bija nepretenciozs, draudzīgs un pieejams, un tā saturs attiecās vienīgi uz Sautšīldu. Tā bija vieta, kur cilvēki jutās ērti, kur varēja baudīt mieru un jautrību, tā bija vieta, kur patverties no lietus, atļaut bērniem paskraidīt vai nopirkt viņiem kādu lētu suvenīru.

Šajā muzejā nebija nekā radikāla vai dramatiska. Taču tajā virmoja spēcīga, sākotnēja piederības sajūta. Būtu pārspīlēti teikt, ka šis muzejs bija nozīmīgākā vieta pilsētā, taču, relatīvi salīdzinot, tas bija viens no apmeklētākajiem Lielbritānijas muzejiem, turklāt pilsētā, kuru daudzi sociālie komentētāji novērtēja kā pilsētu bez cerībām. Esmu pārliecināts, ka muzejs deva un joprojām dod cerību vietējiem iedzīvotājiem, nekautrīgā un saprotamā veidā attēlojot ikdienas dzīvi kā tādu, ar kuru cilvēks var būt apmierināts un pat lepoties.

Pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados dažas jūdzes tālāk notika ievērojamas pārmaiņas kādā citā muzejā, kas bija izvietojies netīra Nūkāsas centra rajona milzīgā ēkā. Jauns nosaukums – Atklājumu muzejs –, jaunas ekspozīcijas, mērķtiecīgi un radoši veidota ārpusmuzeja programma un jauna attieksme radīja fenomenu – muzeju, kurš kļuva par otrajām mājām daudziem tūkstošiem nabadzīgo ģimeņu no Vestendas, vienas no nemierīgākajām vietām Anglijā pēdējās desmitgadēs.

Ekspozīcijas par vietējiem iedzīvotājiem svarīgām tēmām, viņu pakāpeniska ieinteresēšana par šīm ekspozīcijām, ārpusmuzeja darbs, izcilas izglītojošās programmas un nerimstoša mēdiju uzmanība – tas viss radīja spēcīgu pievilcību, un garlaicīgais zinātnes un tehnikas muzejs ar mazāk nekā 40 000 apmeklējumu gadā kļuva par vēstures muzeju, kurš spēja piesaistīt 230 000 apmeklētāju, no kuriem vairums bija vietējie iedzīvotāji, un tas notika pilsētā, kurai nebija izcilu muzeja tradīciju. Tāpat kā Sautšīldā, arī te cilvēki bija izsalkuši pēc sociālās vēstures. Viņi gribēja uzzināt par sevi, savu dzīvi, savu pilsētu, un tieši to muzejs sāka darīt.

Šajā muzejā nozīmīga vieta tika ierādīta identitātei. Muzejs kļuva novērtēts, lolots un iedarbīgs, jo saspringtā pilsētas sabiedrība atrada tajā stimulu, līdzietību un sapratni. Viens no satriecošākajiem 1997. gada apmeklētāju izpētes rezultātiem bija tas, ka apmeklētāju vidū nabadzīgo ģimeņu pārstāvju īpatsvars salīdzinājumā ar 1989.gadu bija pieaudzis no 27% līdz 53%.

Veidojot jauno Liverpoolas muzeju, mūsu mērķis ir pārņemt Sautšīldas muzeja un Atklājumu muzeja burvību, taču – vēl lielākā mērā un vēl daudzveidīgākā vidē, pilsētā, kurā desmitiem gadu ilgušī lejupslīde novedusi pie iedzīvotāju skaita samazināšanās uz pusi, salīdzinot ar 1930. gadiem. Šo muzeju, kas veidojas uz sava

nelielā priekšgājēja Liverpoolas dzīves muzeja veiksmes pamatiem, mēs vēlamies tāpēc, lai uztvertu šīs neparastās pilsētas, vienas no lielākajām pasaules ostām, vēsturi. Taču savā darbībā muzejam jābalstās liverpūliešu mīlestībā uz pilsētu, citādi tas neīstenos savas ambīcijas.

Atslēga iepriekšminētā sasniegšanai ir muzeja spējai iesaistīties, pretēji informēšanai vai instruēšanai. Es nepiederu pie muzeju sociālās vēstures speciālistiem, kuri uzskata, ka mums visa atbildība par muzeja saturu būtu jānodod vietējai sabiedrībai, tādējādi cenšoties nodrošināt muzeja nozīmību un vērtību. Es domāju, ka šī tendence ir aizgājusi par tālu un ka muzejiem pašiem ir jāuzņemas vadība sociālās vēstures interpretācijas jautājumos. To darīt, galu galā, mēs esam mācījušies. Ir zināmas robežas, līdz kurām ierindas iedzīvotājs var zināt savu vietējo vēsturi, un mums nevajag pārspīlēt, tiecoties pēc politikorektuma. Tas ir svarīgi, jo, lai gan vietējās sabiedrības locekļi, protams, ļoti labi pārzina savas dzīves laikā pieredzēto, diez vai viņiem ir tikpat labas zināšanas par sabiedrību vai apvidu, kurā viņi dzīvo.

Tomēr iedarbīga piedāvājuma veidošanā mums pavisam noteikti ir jāapvieno muzeja profesionāļu interpretācija ar muzeja publikas ieguldījumu. Mums ir jāatrod mehānismi, ar kuriem virzīt šo ieguldījumu tā, lai muzeja piedāvātie stāsti būtu cieši saistīti ar tuvāko apkārtni un tās iedzīvotājiem, lai personīgā pieredze tiktu ievīta muzeja materiālā. Liverpoolas muzejā mēs to panākam, atvēlot lielu muzeja galeriju daļu ekspozīcijām, kuras veidojusi vietējā sabiedrība.

Mēs arī strukturējam savu budžetu tā, lai šis darbības elements tiktu atbilstoši nodrošināts kā viens no mūsu pamatuzdevumiem, nevis kā izvēles iespēja, ja tiktu piesaistīts papildu finansējums, kā tas parasti mēdz notikt citos muzejos. Mēs plānojam vienlaicīgi eksponēt vairākas šādas izstādes un bieži mainīt tās. Tādējādi mēs gada laikā varam aptvert plašu tēmu loku un laika gaitā skart virkni jautājumu, īpaši tādu, kas saistās ar jaunāko laiku vēsturi un mūsdienu sabiedrību. Šāds piedāvājums veido sekmīgu, populāru un atbilstošu sociālās vēstures muzeju. Turklāt, šāda pieeja dod mums iespēju sadarboties ar plašu sociālo partneru loku un reaģēt uz sabiedrības vajadzībām kaut vai īslaicīgos projektos.

Cerams, esmu pārliecinājies, ka muzeji var pildīt dažādas lomas, kas tālu pārsniedz krājuma veidošanas un aprūpes uzdevumu, un ka tie spēj radīt daudzveidīgus rezultātus un ietekmes. Nav divu vienādu muzeju, taču visiem muzejiem ir daudz kopīga un tiem nevajadzētu izvairīties no iedarbīgās izglītojošās un sociālās ietekmes radīšanas, kas ir muzeja sociālais pienākums.

Mēs īstenojam šādu programmu Liverpoolā, un muzeja apmeklētāju skaits ir pieaudzis no 710 000 apmeklējumiem 2001. gadā līdz 2 167 000 - 2007. gadā. Turklāt ir palielinājusies arī apmeklētāju daudzveidība – šie apmeklējuma rādītāji atspoguļo muzeju apmeklējušo cilvēku skaitu, nevis vienas un tās pašas personas vairākkārtējus apmeklējumus – un ir paplašinājies arī apmeklētāju sociālais un izglītības statuss.

Ar pozitīvu un ambiciozu attieksmi un drosmi mainot tradicionālo muzeja darbības veidu, ikviens muzejs var sasniegt šādus rezultātus.

Izmantotā literatūra:

- (1) Theodore Low, *What is a Museum?*, in Gail Anderson (ed), **Reinventing the Museum**, 2004, pp 30-43.
- (2) Harold Skramstad, *An Agenda for Museums in the Twenty-first Century*, **ibid**, pp 118-32.